

JOAQUIM RUYRA

No n'hauríeu donat ni cinc cèntims. Minso, frèvol, la cara xuclada, color de couro vell, amb un bigotet esborri-fat, d'un ros de pèl de panotxa a la tardor; els ulls freds, clars com els dels peixos, rivetejats de vermell, dintre d'unes bosses tumefactes, d'un morat d'albergínia; el vestit fosc, arrugat, molt arrugat, cobert de pols, cendra i caspa... Ja aleshores semblava una deixia d'ell mateix, talment una fulla seca emportada pel vent...

La primera vegada que l'aprenent de biògraf el va veure va ser en una plaça de Gràcia. Ell anava entre dos camperols, vestit no sé si de jaqué o amb una americana massa gran on el seu cos esquifit naufragava. L'aprenent de biògraf n'havia cercat debades per aquells tocoms la residència, i quan, ja decebut, se'n tornava, en veure aquella estrofolària figura, pensà: «Deu ser ell», tal volta recordant que era propietari rural, fet que explicava la seva companyia. Però hi degué intervenir en la presumpció un fenomen telepàtic, perquè quan s'acostà a saludar-lo ell el va acollir afectuosament; li indicà que l'esperés un moment, que només acompanyava aquells *senyors* a un bar pròxim i que de seguida tornava. I tornà, en efecte, al cap d'uns breus moments i, sense preguntar-li què volia, se l'emportà a casa seva.

Van travessar uns corredors foscos, unes sales fosques —entre les quals s'entreveia un oratori—, un menjador a mitja llum, on tot semblava net i polit, i de sobte van passar a una galeria atrotinada i d'allí es van ficar en una minúscula saleta amb alcova, on tot, contràriament —un altre món—, era claror, pols i desordre. A la saleta només hi havia una taula-despatx, d'estil vuitcentista; a l'alcova, un llit de ferro amb vànova blanca i uns prestatges de llibres. La taula, al volt de la qual, davant per davant, van asseure's, estava també atapeïda de llibres, de revistes, de carpetes, de papers esparsos: no hi devia haver manera de mantenir-hi ben estesa una quartilla.

El visitant pensava que es trobaria amb una figura encarcarada, tal com ens acostumem a imaginar els escriptors i artistes que no freqüenten gaire els seus ambients professionals, i que sembla que es procurin mantenir distants i misteriosos per més valorar-se. Però, contràriament, ell estava visiblement cofoi, perquè com que feia una vida tan arrecerada i no intervenia en publicacions, ni exercia influència, no devia rebre gaires visites d'aquella mena. Aleshores potser els seus únics contactes literaris eren les sessions de l'Institut d'Estudis Catalans, en les quals es reunia amb Pompeu Fabra, Nicolau d'Olwer, Carles Riba i alguns altres. Ell era qui anava amb més notes, amb més llistes de noms. Possiblement, si no ha estat un dels més eficaços col·laboradors de Pompeu Fabra, n'ha estat un dels que li haurà suscitat més problemes, que li haurà proporcionat més autèntics maldecaps o, si més no, motius de reflexió. Car no sols

és un dels artífexs més conscients del nostre idioma, ans dels més preocupats pel seu rigor científic. No és, com pot semblar aparentment, dels que procuren assolir la claredat i la normalitat per gratuïta simplificació, ans per la solució dels més complexos problemes. Així, per exemple, quan ja tothom estava convençut de quina era l'única forma correcta del participi del verb *ésser* o *ser*, va *descobrir* que, en determinats casos, *sigut* era més apropiat que *estat*. I, naturalment, les raons amb què ho defensava eren, si no definitives, d'una impressionant solidesa. Car ell serà un prosista inspirat, però ha sabut controlar d'una ben lúcida i minuciosa manera la seva inspiració. ¿Per ventura no ha volgut fins i tot estudiar, de la inspiració, el seu intern mecanisme en aquelles pàgines sobre *L'educació de la inventiva*?

Deia, però, que ell estava cofoi de la visita; content com un infant. Resultava no ja que l'aprenent de biògraf se n'aprofitava per a les seves exploracions, sinó que més aviat ell explotava el biògraf, amb les seves confidències literàries. Obria carpetes, mostrava papers sense reserves. Aleshores havia fet unes traduccions de Racine. El visitant ja les coneixia parcialment per haver-se'n publicat fragments a la *Revista de Catalunya*, i pensava que, donada l'ortodòxia del traductor i els seus sentiments elevats, aquelles traduccions devien ser-li molt cares. Doncs, no senyor: no era Racine qui adorava. Racine li resultava, dit sigui simplificant el seu pensament, encarat fins a la feixuguesa. A qui ell adorava era... Molière! Tant, que s'havia posat també a traduir-lo. I exclamava,

convençut: «Molière és molt més a la meua manera, a la meua mesura, que Racine.» L'aprenent de biògraf no se n'avenia: ¿era possible que el Mestre a qui tantes sensacions inefables devem, tan enamorat dels sentiments ingenus, es sentís tan a la vora de Molière, amb els seus cornuts, tartufs, avars, noies desimboltes, criades amb vocació de proxenetes, tota una humanitat, en fi, tan carregada de febleses? Ell, gairebé transformat, somreia; en els ulls de peix se li havia encès una flameta i tot el rostre li prenia una engrescada expressió sorneguera. I, per provar que el seu entusiasme era ben autèntic, començà a llegir fragments de la traducció, amb una veu una mica apagada, però gronxant els mots, acusant amb precisió els ritmes. Realment, tenia raó d'engrescar-se. Amb el llenguatge de Molière es movia com el peix a l'aigua. No hi ha humana manera de fer una transcripció amb més gràcia. Trobava a cada moment el que dos idiomes tan diferents tenen de consanguini. ¿On quedaven les virolades, pintoresques, una mica grasses i arbitràries, altrament tan saboroses, traduccions de Sagarra, al costat d'aquella puresa i precisió matemàtiques? El visitant el mirava amb sorpresa i pensava si aquell endiastrat traductor no era ell mateix un personatge de Molière que jugués amb l'autor que li havia donat vida. Era una sensació molt rara.

Però no parava ací la sorpresa. No és vanament que ens hem referit a la seva precisió matemàtica. Ara una nova carpeta, desfets els seus llaços arrugats i greixosos, s'obria davant dels ulls esbalaïts del visitant. ¿Què n'ei-

xia? ¿Una nova traducció? ¿Un recull de contes? ¿Una novel·la?... En aquelles quartilles de lletra menuda i tremolosa hi eren revisats no res menys que els conceptes tradicionals de l'espai, del temps, de les mesures...: els més arduos problemes matemàtics. Allí es discutia amb Newton, Leibniz... ¿Com? ¿Com? ¿És que havíem tocat aquest punt neuràlgic per on vèiem sobtadament esfondrar-se una intel·ligència lúcida, una raó sòlida, emportades pel xuclador demoníac d'una secreta follia?... Però els ulls eren molt serens, molt segura la mirada, i, entre la pelussa esborrifada del bigoti, els llavis moradencs somreien amb una ironia que l'estupefacció del visitant feia triomfal. Ell, des de molt jove, revelà, sentia una gran curiositat per les matemàtiques, en l'estudi de les quals havia treballat sempre, una mica d'amagat, com altres d'amagat fan versos, i més convençut cada dia, a mesura que n'avançava en el coneixement, que aquells grans precursors anaven errats...

Naturalment, no va ser aquesta la darrera visita. Callia aclarir una mica més tantes sorpreses. En una de les altres vegades que l'aprenent de biògraf anà a visitar-lo, la muller de l'escriptor (senyora marquesa de Llinars) el va rebre amb una certa familiaritat entintada de rancúnia. «Passi, passi; és allà dintre.» L'acompanyà fins a la galeria, mentre confidencialment, però amb un menyspreu que abastava per un igual el visitat que el visitant o, més ben dit, tota l'espècie plumífera, exclamava: «¿Sap?... Tots aquests paperots que escriu no li han donat ni per a pagar els caliquenyos que fuma!» I, un cop desfogada,

repetí abruptament: «Passi!» Mentre la *dama* es retirava, el visitant va empènyer la porta del santuari, tot murmurant un tímid: «¿Es pot entrar?...» I, a penes hi treia el cap, el sobtava una visió que novament l'esbalaïa: com un titella amb ressorts, saltava del fons del llit, apartant-ne d'una revolada els llençols, la figura del Mestre: en sortia amb el vestit posat, amb sabates i amb tota la caspa, la cendra i la pols encastades. Ell, però, no es torbà gota. La visita l'havia posat content. Per tal d'obsequiar el visitant, forfollà entre els rengles malgirbats de llibres dels prestatges. A la fi trobà el que cercava. Abans d'obrir-lo el copejà amb els palmells de la mà, i tot un núvol de pols omplí la cambra. Després, assegut davant de la taula, amb la ploma als dits, es quedà pensatiu: «Vatua! —exclamà—. M'havia oblidat de preguntar-li el nom.» Un cop sabut, estampà en la primera pàgina una afectuosa dedicatòria, amb una mà —la preciosa mà!— una mica trèmula, de venes embutllofades, com a blavisses serpents que la hi estrenyessin amb les seves sinuositats, d'ungles fràgils i dures, massa llargues per oblit de tallar-se-les, parcialment daurades pel fum del tabac. L'obra —*Les coses benignes*— feia molt poc temps que s'havia publicat, però aquell exemplar semblava ja fatigat pels estralls del temps: el llom florit i una orla rovellada n'accentuaven, per contrast, la blancor de la part central de les cobertes.

Al visitant, esperonat per les confidències de la *dama*, li semblava que ja havia guanyat prou confiança per a abordar el tema, sempre difícil quan es tracta de perso-

natges respectables i d'edat provecta, de les confidències sentimentals. Prenent, però, al vol la insinuació, com si l'esperés, ell alçà la mà trèmula a l'altura del rostre, marcant que anava a dir alguna cosa definitiva, i exclamà: «La meva muller... Veurà, ¿vostè ha sentit parlar de la Xantipa?... Doncs orienti's.»

Res més. De cop havíem entrat altra volta en els dominis de Molière. I aleshores el visitant, suficientment orientat, en efecte, recordà una anècdota que, quan la hi van contar, li havia semblat absurda, però que ara se li feia versemblant. A l'època en què va escaure's, el Mestre devia tenir uns quaranta anys, i amb ambicions de fer teatre, que mai no el van abandonar del tot, va recórrer a Àngel Guimerà, el qual es trobava en la plenitud de la glòria. Guimerà es proposà complaure'l tot seguit. Però no es fiava d'una simple recomanació. És tan informal la gent de teatre!... ¿Què farien?... Guimerà tingué la idea. Van vestir-se tots dos de jaqué, van comprar un gran ram de flors i van anar a visitar la primera actriu. «Això sempre les afalaga», advertí don Àngel. I hom s'imaginarà perfectament la solemnitat cavalleresca de l'escena. Però, naturalment, la comèdia va quedar per estrenar-se.

I sempre sorprèn, i resulta còmic, tanta ingenuïtat barrejant-se amb tanta intel·ligència. Però ell devia ser lúcid del seu propi desmanegament. Conten que havia començat una llarga novel·la de tipus naturalista i psicològic; novel·la que no acabà mai i els fragments de la qual potser va cremar. Però ¿no va acabar-la, com vol la llegenda, a causa de l'horror moral que allò que escrivia va

inspirar-li? És coneguda la seva crisi religiosa; la seva mateixa afecció cardíaca, que el tingué a les portes de la mort, i de la qual només lentament va mig refer-se i que segurament enfortí els seus sentiments. Però ¿van ser aquestes crisis morals i físiques el que va apartar-lo d'aquell propòsit i li va fer deixar de banda l'obra començada, reduint-lo a l'esfera de les seves *Marines i boscatges*?... ¿No hi influiria més encara l'exacte coneixement de les seves limitacions, l'horror per les Xantipes?...

Ell sortia del món molestós de les Xantipes i es refugiava en aquest altre món, que li era tan plaent, de la seva Costa Brava; en aquest món on, embadalit, podia recollir-hi com un reflex del cel. En aquest món encisat es sentia segur. En coneixia totes les coses pel seu nom: ho veiem igual quan descriu un bosc del qual sap com es diuen tots els arbres, les herbes i els ocells, que quan descriu una barca de la qual ha après la denominació de tots els estris i el seu maneig. I aquesta saviesa popular és una de les més adorables gràcies dels seus llibres. Car el seu amor al llenguatge només és un transsumpte de l'amor a les coses. És perquè les estima que s'esforça, com tot enamorat, a trobar-ne el nom que amb més complaença les hi evoca. I d'ací prové la plasticitat i la bellesa de les seves descripcions: una bellesa sense gens de maquillatge, una bellesa fins i tot una mica rústega i marinera, com la de l'escorça o les fulles dels arbres, dels palets dels rierols i de les conquilles de les platges...

Quin embadaliment, quin èxtasi! Mirar, contemplar, somniar devia ser per a ell una mateixa cosa. Hi ha en

tot el que descriu tanta realitat transformada en somni, tants somnis en realitat! És en aquesta confusió, no exempta de lucidesa, que van néixer morosament, molt morosament, els volums no massa gruixuts de *Pinya de rosa* i de *La parada* i, finalment, emportat per un sentiment panteista, amarat del més entranyable i senzill franciscanisme, *Les coses benignes*. I trobem tanta beatitud en la seva transcripció de la realitat, o transmutació de la realitat en poesia, que fa tornar a la invocació de Maragall:

«Si el món és tan formós, Senyor, si es mira
amb la pau vostra a dintre de l'ull nostre,
¿què més ens podeu dar en una altra vida?»

Només que el món *formós* de Maragall era molt ampli, i el món que a ell l'embadalia, una petita contrada catalana. Però res no el va llevar del seu embadaliment. Res no li va fer perdre la fe en aquesta terra que tan bellament expressava ni en el llenguatge que li servia d'expressió. Ni les incomoditats de la guerra, ni els anatemes dels bisbes apòstates el van fer dubtar gens. Ah!, el recordo l'única vegada que el vaig veure en aquell temps. Era el dia de l'estrena d'*En Garet a l'enramada*, adaptació teatral d'un dels seus contes, d'una poesia i una extrema gràcia de no dir. Aclaria ben bé el seu entusiasme per Molière. Però ell estava transfigurat. S'havia després d'aquella pelussa esborrifada de bigoti. El seu rostre era totalment exsangüe i la seva mirada clara feia una més

cèlica claror. Semblava un sant de retaule gòtic. I era segurament un sant.

Ah, sant Joaquim Ruyra!, has fet bé de posar als pòrtics dels teus llibres aquella popular i angèlica salutació: «Ave Maria Puríssima!» Car, per a endinsar-s'hi, cal fer-ho amb un cor molt net i una intenció molt pura. Aleshores, entrar-hi és com entrar en un paradís: un paradís de la millor mena, un paradís on la poesia i la intel·ligència senyoregen. I és que tu, sant Joaquim Ruyra, has treballat perquè els catalans, fins aquells que segurament serem damnats un dia, puguem passar unes hores al cel!